

Ahmed Paşa'nın Bir Gazelini Yapısalcı Bir Yaklaşımla Çözümleme Denemesi

An Attempt To Analysis of Ahmed Pasha's Gazel With a Structural Approach

Öğr. Gör. Sevinç ÜNSAL

Ondokuzmayıs Üniversitesi, Türkçe Öğretimi, Uygulama ve Araştırma Merkezi, Samsun, Türkiye
Ondokuz Mayıs University, Turkish Teaching, Application and Research Center, Samsun, Turkey
sevinc-3441@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3289-6633

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 29.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted : 16.05.2022
Yayın Tarihi / Published : 23.05.2022
Yayın Sezonu / Pub Date Season : Haziran / June
Cilt / Volume: 4 • Sayı / Issue: 1 • Sayfa / Pages: 41-65

Atıf / Cite as

ÜNSAL, S. (2022). Ahmed Paşa'nın Bir Gazelini Yapısalcı Bir Yaklaşımla Çözümleme Denemesi. *AHBV Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4(1), 41-65.

Doi: 10.54132/akaf.1111177

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / Copyright©

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi uluslararası, bilimsel ve hakemli bir dergidir. Tüm hakları saklıdır.
Ankara Hacı Bayram Veli University, Journal of Mediterranean Basin and African Civilizations is an international, scientific and peer-reviewed journal. All rights reserved.

Öz: Divan şiirinde edebi metinleri anlama, yorumlama ve çözümleme üzerine yapılan çalışmalar büyük önem arz etmektedir. Zira divan şiiri anlaşılacak ve çözümlenmek için ayrıntılı ve disiplinli gayretleri gerekli kılan bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, öncelikle köklü bir gelenek oluşturan metin şerhi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Zamanla metin şerhi yönteminin yanında modern yaklaşımlardan da faydalanılmış, böylece metinler tüm ayrıntılarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu yöntemlerden özellikle yapısalcı yaklaşım; şekil, dil, anlam gibi farklı yönlerden içyapısını adeta bir fotoğraf gibi göstererek metnin daha anlaşılır hâle gelmesine katkı sağlamıştır. Bu çalışmada klasik yaklaşımın yanında yapısalcı yaklaşımın da metnin anlaşılmasına katkı sağlayabileceğine dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 15. yüzyıl divan şairlerinden Ahmed Paşa'nın bir gazeli üzerinde yapısalcı yaklaşımla çözümleme denemesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Paşa, Gazel, Yapısalcılık, Metin şerhi, Divan

Abstract: Studies on understanding, interpreting and analyzing literary texts in Divan poetry occupy an importance place. As divan poetry has a structure that requires detailed and disciplined efforts to be understood and analysed. The studies carried out in this direction were primarily carried out with the method of text commentary, which constitutes a well-established tradition. In time, besides the text commentary method, modern approaches were also used, so the texts were tried to be revealed in all details. Among these methods, especially the structuralist approach; It has contributed to making the text more understandable by showing its internal structure from different aspects such as shape, language and meaning, almost like a photograph. In this study, it is aimed to draw attention to the fact that besides the classical approach, the structuralist approach can also contribute to the understanding of the text. For this purpose, an attempt was made to analyze a ghazal of Ahmed Pasha, one of the 15th century divan poets, with a structuralist approach.

Keywords: Ahmed Pasha, Ghazal, Structuralism, Text commentary, Divan

Giriş

Her yazılı metin biçim ve muhtevası yönüyle anlaşılması bekleyen bir dünya gibidir. Bu dünyayı anlama çabası yıllardır hem birçok toplum hem de kendi toplumumuzda büyük bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu çalışmalarda amaç özellikle anlaşılması güç olan metinleri anlama, yorumlama ve çözümleme yaparak daha anlaşılır kılmaktır. Yazılı metinleri anlama ilk olarak dini metinler üzerinde başlamıştır. Örneğin Kur'an; tefsir, şerh vb. yöntemlerle anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Tunca Kortantamer, "*Şiir metinlerinin şerhi İslâm kültür dünyasında varlığının bütün karakteristik çizgilerini tıpkı filoloji, belâgat, tarih, biyografi ve benzeri birçok dal gibi Kur'an'ı ve onun icâzını daha iyi anlamaya yönelik araştırmalara borçludur.*" der (1994, s. 2). Zamanla dini metinler gibi edebî metinlerin de çözümlenmesi ve anlaşılmasında; metin tespiti, metin tespiti, metin şerhi, metin tahlili, metin izahı, metin tenkidi, metin çözümlemesi, metin açıklaması, metin eleştirisi vb. kavramlar ortaya çıkmıştır (Menji, 1997, s. 93). Bu kavramlar, özellikle anlaşılma ve çözümlenmeyi gerekli kılan divan şiirine ait edebî metinlerin incelenmesinde önemli bir çalışma alanı oluşturmuştur.

Divan şiirini anlama ve çözümleme çalışmalarında kuşkusuz en çok kullanılan ve bunun sonucunda da klasikleşen yöntem metin şerhi yöntemidir. Ali Nihat Tarlan, "Edebiyat Meseleleri" adlı kitabında bulunan "Metinler Şerhine Dâir" adlı yazısında metin şerhi hakkındaki görüşlerini şöyle açıklar: "Klâsik edebiyatın nazım sahasını incelemek istediğimiz zaman karşımıza üç esaslı yol çıkar:

1. Eserlerin ve sanat anlayışının dış geniş birliğini bulmak.
2. Bu geniş birlik altında edebî şahsiyetleri tedkik.
3. Edebi şekillerin, mahiyetlerini anlamak, umum karakterlerini, içlerine aldıkları mevzuların birleşik noktalarını meydana çıkarmak" (2017, s. 229).

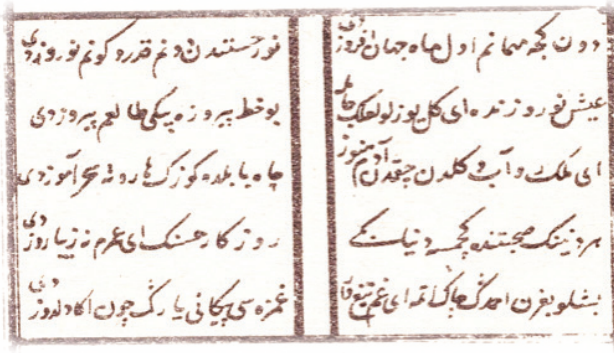
Tarlan özellikle "Fuzulî Divanı Şerhi" ve "Şeyhî Divanını Tedkik" adlı eserleriyle kendinden sonra yapılan metin çözümlemelerine öncülük yapmıştır. Böylece onun uyguladığı şablona göre çalışmalar yapan birçok araştırmacı geleneksel olarak adlandırılan köklü bir inceleme yöntemini oluşturmuştur (İpek, 2012, s. 131).

Geleneksel metin şerhinin yanında "Cumhuriyet'le birlikte edebiyat araştırmacıları, metin çözümleme yöntemleri üzerinde farklı arayışlara girmiş; böylece Batı kaynaklı yeni ve farklı yöntemler gündeme gelmeye başlamıştır" (Bayram, 2016, s. 291). Bu yeni ve farklı arayışlar modern çözümleme yöntemlerini ortaya çıkarmıştır. Modern yöntemde metinler genel olarak "anlambilimsel, dilbilimsel, yapısal ve ontolojik" yaklaşımlarla incelenmiştir (İpek, 2012, s.134). Ancak bu yaklaşımlar köklü bir yöntem olan metin şerhinin yanında henüz tam anlamıyla etkisini gösterememiştir. Gerek nicelik gerekse nitelik bakımından, tatmin edici çalışmaların ya da tartışmaların yapıldığını ve böyle yöntemlerin yeterince uygulama alanı bulduğunu söylemek henüz mümkün görünmemiştir (Bayram, 2008, s. 167). Bu konudaki çalışmalara bakıldığında son zamanlarda özellikle yapısalılık yönünden inceleme çalışmalarının bir hayli arttığı görülmektedir. Bunda elbette Cem Dilçin'in çalışmaları ve düşünceleri de etkili olmuştur. Cem Dilçin, "Fuzulî'nin Bir Gazeli'nin Şerhi ve Yapısalcı Yönden İncelenmesi" adlı çalışmasında yapısalılık yaklaşımıyla metin çözümlemesinin gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir: "Divan şiirinin sadece eski ve alışlagelmiş yöntemle açıklanması yani şerh edilmesi, o ürünlerin yapısal açıdan taşıdıkları pek çok özelliğin görülmemesine neden olmaktadır. Bence, divan şiiri açıklanırken yapısal yöntemin olanaklarından da yararlanılmalıdır" (1991, s. 93).

Bu çalışmada klasik yaklaşımın yanında yapısalcı yöntemin de gerekliliğini ortaya koymak amacıyla Ahmed Paşa'nın bir gazeli üzerinde yapısalcı bir yaklaşımla çözümleme denemesi yapılacaktır. Ahmed Paşa, "gerek tezkireciler gerekse XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Ziyâ Paşa ve Muallim Nâci tarafından Şeyhî ve Necâtî arasında yetişen şairlerin en büyüğü olarak kabul edilmiştir" (Kut, 1989, s. 112). Üstelik "Klâsik şiiri Şeyhî'nin ulaştığı noktadan daha ileriye taşımıştır" (Mermer vd., 2008, s. 466). Kendinden sonra gelen Necâtî, Zâtî ve Bâkî'yi de etkilemiştir (Mermer, vd., 2008, s. 466). Şiir alanındaki etkisi hasebiyle bu çalışmada ona ait bir gazel tercih edilmiştir. Çalışmada öncelikle gazelin orijinali ve çeviri yazılı metni verilecektir. Daha sonra gazel beş aşamada beyit beyit yapısalcı bir yaklaşımla çözümlenecektir. Birinci aşamada beyitlerin metni, ikinci aşamada sözlüksel anlamı, üçüncü aşamada dil bilgisel anlam verilecek; dördüncü aşamada dil içi düzyazıya çeviri, beşinci aşamada ise şiirsel anlam, şerh ve yorum çalışması yapılacaktır. Tüm aşamalar bittikten sonra gazelin geneli üzerinde istatistiksel bir değerlendirme ve özetleme yapılacaktır.

Gazel¹

Orijinal Metin

Transkripsiyonlu Metin

Dün gece miḥmānım ol māh-ı cihān-efrūzdu
Nūr-ı ḥüsninden dūnüm qādr ü günüm nev-rūzdu

'Ayş nev-rūzında ey gül yüzlü la'lüñ cāmıyla
Bu ḥaṭ-ı pīrūze bigi ṭālī'im pīrūzdu

Ey melek-rū āb ü gilden çıkımadan Ādem henüz
Çāh-ı Bābilde gözüñ Hārūta sıḥr-āmūzdu

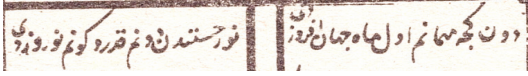
Her deniñiñ şoḥbetinde geçmese dūnyā bigi
Rūzigār-ı ḥüsnüñ ey ömrüm ne zibā-rūzdu

Başlu bağrın Aḥmed'iñ çāk etme ey ğam tiğ-vār
Ğamzesi peykānı yāriñ çün aña dil-dūzdu

1 Gazelin görseli için bk. Ali Nihad Tarlan (1992), Ahmet Paşa Divanı, Akçağ Yay., Ankara.

Gazelin Beyit Beyit Yapısal Bir Yaklaşımla Çözülmesi

Birinci Aşama: Metin (Birinci Beyit)

Dün gece miħmânım ol mâh-ı ciħân-efrûzdu
Nûr-ı ħüsninden dünüm ħadr ü günüm nev-rûzdu

İkinci Aşama: Sözlüksel Anlam (Birinci Beyit)

dün: Türkçe bir isim olan dün, bugünden bir önceki gün anlamındadır. Aynı zamanda *gece* manasına da gelmektedir. Beytin birinci mısrasında bir önceki günü, ikinci mısrasında ise geceyi ifade etmektedir. gıce: Gece, Türkçe bir isimdir. Metinlerde bazen *tün*, *şeb* olarak da ifade edilen gece, güneş battıktan gün ağarınca kadar geçen zaman olarak ifade edilir. miħmân/ miħmân-ım: Farsça bir isimdir. Misafir, konuk manasına gelir. Kelimede bulunan -ım birinci tekil kişi iyelik ekidir. ol: O, işaret sıfatı. Bu işaret sıfatı Osmanlı Türkçesi'nin hâkim olduğu dönemde *o* veya *ol* şeklinde kullanılmıştır. mâh: Farsça bir isim olan mâh, *ay* anlamındadır. ciħân/ciħân: Cihân, Farsça bir kelimedir. *Dünya, âlem* manasında kullanılır. -efrûz: Farsçada sıfat yapan ektir. *Aydınlatan, parlatan* anlamında kullanılır. ciħân-efrûz: Farsça birleşik sıfattır. *Cihâni, dünyayı parlatan* manasına gelir. mâh-ı ciħân-efrûz: Bu ifade de Farsça bir sıfat grubudur. *Cihâni aydınlatan ay* olarak ifade edilir. -du: Görülen geçmiş zamanda *-du* çekimlenmiş Türkçe *imek* fiilidir. nûr: Arapça bir isimdir. *Aydınlık, parıltı, parlaklık* anlamında kullanılır. ħüsn: Arapça bir sıfattır. Bu kelime sıfat olarak bazen *güzel, iyi* anlamında bazen de isim olarak *güzellik, iyilik* olarak ifade edilir. nûr-ı ħüsn-i-n-den: Farsça bir terkiptir. *Güzellik nurundan* olarak ifade edilir. Kelimede geçen *-in* ikinci tekil kişi iyelik eki, *-den* ayrılma hâli ekidir. ħadr: Arapça bir isimdir. 1) değer, itibâr. 2) onur, şeref, haysiyet. 3) rütbe, derece anlamlarında kullanılır. Ancak beyitte Kadir Gecesi'ni ifade etmektedir. "*Kadir gecesi, Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi Leyle-i Kadr (kadir gecesi) olduğundan Müslümanlarca uğurlu ve mübarek bir gece sayılır.*" (Onay, 2007, s. 217) ü: Farsça ve anlamındaki bu bağlaç *u, vü* şekillerinde de kullanılır. dün-üm ħadr (-di): *Gecem Kadir Gecesi gibiydi*. gün/ gün-üm: Türkçe bir isimdir. *Güneş, gündüz* anlamındadır. Beyitte *gündüz* manasında kullanılmaktadır. nev-rûz: Nev, Farsça bir sıfattır. *Yeni* anlamındadır. rûz: Farsça bir isim olup *gün, gündüz* olarak kullanılır. nev-rûz: Farsça birleşik isimdir, *yeni gün* manasına gelmektedir. Ayrıca güneşin koç burcuna girdiği gün olup rûmî martın dokuzuna rastlar. İlkbahar başlangıcı ve Celâlî takvimine göre yılbaşısıdır. (Onay, 2007: 298) Beyitte Nevrûz Bayram'ı anlatılmaktadır.

Üçüncü Aşama: Dil Bilgisel Anlam (Birinci Beyit)

Beyitte 13 kelimenin bulunduğu görülmektedir. Bu kelimelerden *mihmân*, *mâh*, *cihân*, *ü*, *nev-rûz* kelimeleri Farsça (5); *nûr*, *hüsn*, *kadr* kelimeleri Arapça (3); *dün*, *gece*, *ol*, *gün*, *imek* kelimeleri Türkçedir (5). Beyitte toplam 5 ek bulunmaktadır. Bunlardan 5'i (-*im*, -*in*, -*den*, -*üm*, -(*i*)*du*) Türkçe ektir. Bu eklerin tamamı çekim ekidir. Beyitteki eklerin yalnızca 1'i (-*efrûz*) Farsça bir ektir.

Beyitteki kelimeler görevleri açısından değerlendirildiğinde 9'unun isim (*dün*, *gece*, *mihmân*, *mâh*, *cihân-efrûz*, *nûr*, *kadr*, *hüsn*, *nev-rûz*), 1'inin Farsça bağlaç (*ü*), 1'inin Türkçe işaret sıfatı (*ol*), 1'inin Farsça niteleme sıfatı (*nev*), 1'inin Türkçe imek fiili -(*i*)*du* olduğu görülür. Ayrıca kelimeleri yapıları bakımından incelendiğimizde 6 basit isim, 1 türemiş isim (*cihân-efrûz*), 1 tane de birleşik isim (*nev-rûz*) olduğunu görürüz. Beyitte 2 Farsça izafet terkibi (*mâh-ı cihân-efrûz*, *nûr-ı hüsn*), 1 Türkçe sıfat grubu (*ol mâh-ı cihân-efrûz*), 2 Türkçe fiil grubu (*mâh-ı cihân-efrûzdu*, *nev-rûzdu*) bulunmaktadır.

Beyit, cümle yapısı bakımından incelendiğinde her iki mısranın da birer cümleden oluştuğu görülmektedir. Her iki cümle de isme getirilen *imek* fiili ile oluşturulmuş ve görülen geçmiş zaman eki -(*i*)*du* ile çekimlenmiş bir yüklem sahiptir (*mâh-ı cihân-efrûzdu*, *nev-rûzdu*). Bu cümlelerde, Farsça isimlere Türkçe ek fiil getirilerek yüklem oluşturulmuştur. Dolayısıyla her iki cümle de isim cümlesidir. Ayrıca cümlelerin ikisi de olumlu yapıdadır. Birinci mısra birleşik yapıdadır. Cümlede geçen *cihân-efrûz* (cihanı parlatan) kelimesi sıfat-fiil grubu oluşturarak cümleyi birleşik cümle hâline getirir. İkinci cümle de yüklemi ve zarf tümleci ortak olan birleşik bir cümledir. Cümleler öğelerinin sıralanışı açısından kurallı bir cümle yapısına sahiptir. Birinci cümlede 7 kelime, ikinci cümlede 8 kelime bulunmaktadır. Cümlelerin birincisinde üç öge (zarf tümleci, özne, yüklem), ikincisinde beş öge (zarf tümleci, özne, yüklem, özne, yüklem) vardır.

Dün gece mihmânım ol mâh-ı cihân-efrûzdu

zarf tümleci özne yüklem

Nûr-ı hüsninden dünüm kadr(-di) ü günüm nev-rûzdu

zarf tümleci özne yüklem özne yüklem

Dördüncü Aşama: Dil İçi Düzyazıya Çeviri (Birinci Beyit)

Dün gece mihmânım ol mâh-ı cihân-efrûzdu

Nûr-ı hüsninden dünüm kadr ü günüm nev-rûzdu

Beytin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Dün gece miḥmānım ol māh-ı ciḥān-efrūzdu. Nūr-ı ḥüsninden dünüm ḳadr ve günüm nev-rūzdu.]

Beytin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi düzyazı)

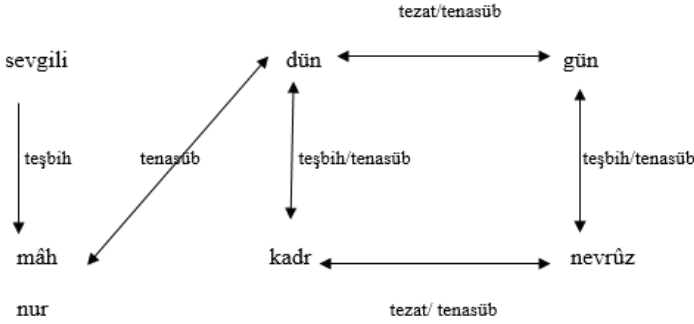
[Cihanı parlatan o ay (gibi sevgili), dün gece konuğumdu. Güzelliğinin nurundan gecem Kadir, gündüzüm nevrüz gibiydi.]

Beşinci Aşama: Şiirsel Anlam, Şerh ve Yorum (Birinci Beyit)

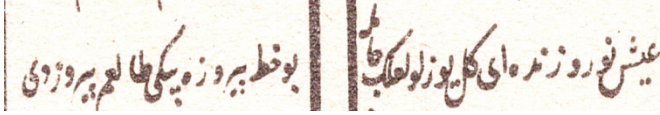
Birinci mısradaki geçen *ol māh-ı ciḥān-efrūz* ifadesinde cihanı parlatan veya aydınlatan kişi sevgilidir. Ay (*māh*), geceleri görünür ve etrafı aydınlatır. Divan şiirinde geceleyin etrafı aydınlatması ve şekli itibarıyla sevgili olarak ifade edilir. Şair, burada *māh* ifadesiyle sevgiliyi işaret eder; ancak beyitte yalnızca kendisine benzetilen öge olan aya yer verilmiştir (açık istiâre). Kendisine benzeyen sevgiliye yer verilmemiştir. Âşık, ayın geceleyin ortaya çıkıp etrafı aydınlattıktan sonra gündüz kaybolsunu misafir gibi gelen sevgili olarak tasavvur eder.

İkinci mısradaki geçen *nūr-ı ḥüsn* terkinde sevgilinin güzelliği, parlaklığı ve göz kamaştırıcılığı nedeniyle nura benzetilir. Beyitte geçen *ḳadr* kelimesi ise onun kıymetini ifade eder. Bu durum kıymetli gecelerden Kadir gecesini işaret eder. Kadir gecesini, ramazanın yirmi yedinci gecesini olduğundan Müslümanlarca uğurlu ve mübarek bir gece sayılır. Sevgilinin gelişi de teşbih yoluyla bu mübarek geceyle ilişkilendirilir. Gece vakti âşığın konuğu (güzelliğiyle nur gibi etrafı aydınlatan sevgilisi) âşığın gecesini Kadir gecesini gibi şereflendirir. Gündüzünü de nevrüze çevirir. Nevrüz, *yeni gün* manasına gelmektedir. Ayrıca güneşin koç burcuna girdiği gün olup rûmî martın dokuzuna rastlar, ilkbahar başlangıcı ve Celâli takvimine göre yılbaşısıdır. Bu günde gece ve gündüz beraber olduğundan eskiden beri baharın başlangıcı sayılmakta, çoğu milletçe birtakım merasim yapılmaktadır. İranlıların büyük bayramı bu gündür (Onay, 2007, s. 298). Sevgilinin nura benzeyen güzelliği âşığın gündüz vaktini, nevrüz günü gibi bir bayram havasına çevirir. Şair, böylece gece ve gündüzünü sevgilinin güzelliğinin nuru vesilesiyle en kıymetli gece ve gündüz olarak tanımlar.

Beyitte açık istiâre yoluyla sevgili aya benzetilir. Ayrıca sevgilinin güzelliği de teşbih yoluyla nura benzetilir. *Ay, gün, gece, ḳadr, nevrüz* kelimeleri arasında tenasüb ilişkisi kurulmuştur. Bu unsurlar kozmik unsurlardır. Ayrıca dün ile gün arasında tezat vardır. Yine dün, ḳadr; gün, nevrüz ile ilişkilendirilerek hem tezat hem de tenasüb sanatı oluşturulmuştur. Beyitteki kelimeler arasındaki ilişkinin aşağıdaki gibi basit bir tablo ile somutlaştırılması mümkündür.

Birinci Aşama: Metin (İkinci Beyit)

'Ayş nev-rûzında ey gül yüzlü la'li'n câmıyla
Bu haş-ı pîrûze bigi tâli'im pîrûzdu

İkinci Aşama: Sözlüksel Anlam (İkinci Beyit)

'ayş: Arapça bir isimdir. Yaşayış, yaşama, ekmek, gıda, hayat tarzı, zevk u sefâ sürmek gibi manalara gelir. nev-rûzunda/ nev-rûz-ı-n-da: Nev, Farsça bir sıfattır. *Yeni* anlamındadır. Rûz da Farsça bir isim olup *gün, gündüz* olarak kullanılır. Nev-rûz ise Farsça birleşik isimdir. *Yeni gün* manasına gelmektedir. Ayrıca güneşin koç burcuna girdiği gün olup Rûmî martın dokuzuna rastlar. İlkbahar başlangıcı ve Celâlî Takvimi'ne göre yılbaşısıdır. Kelimede geçen *-ı* iyelik eki, *-n* yardımcı ses, *-da* bulunma hâl ekidir. ey: Bu nidâ Arapça, Farsça ve Türkçede kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözüdür. gül: Gül, Farsça bir isimdir. Çiçeklerin en makbulü ve hoş kokulusudur. Sayısız nev'i vardır. Edebiyatta; güzelliği itibariyle teşbih, mazmun gibi sanatlar yoluyla *sevgili, cânan* anlamında da kullanılır. Bu beyitte de sevgilinin yüzünün güzelliğini ifade etmek için sıfat görevinde kullanılmıştır. yüz-lü: Yüz, Türkçe isimdir. Başta alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat anlamında kullanılır. Kelimedeki *-lü* isimden isim yapan yapım eki. la'l-ün: Arapça bir isimdir. Yâkut gibi kırmızı ve kıymetli bir nevi cevher. Parlak kırmızı anlamında da kullanılır. Bazen la'l'in sözcüğündeki Farsça *-in* eki sıfat yapan ek olarak kullanılır. La'l rengi, kırmızı renk anlamında kullanılır. Ancak bu beyitte *-ün* eki ikinci tekil kişi iyelik ekidir. Divan edebiyatında

sevgililerin dudağı daima la'le teşbih edilir. Hatta la'l lafzı, özellikle rengi münasebetiyle dudak yerine de kullanılır. *câm-ı-y-la*: *câm*, Farsça bir isimdir. Cam veya topraktan yapılmış bardak, içki kadehi anlamındadır. *La'lün câmiyla* (*dudağının camıyla*) sözünde dudak, kadehle ilişkilendirilir. Dudak-kadeh hayalinde akla ilk gelen şekil benzerliğidir. Kelimedeki -ı eki üçüncü tekil kişi iyelik eki, -y yardımcı ses, -la ise vasıta ekidir. *bu*: Türkçe işaret sıfatıdır. Yer, zaman veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir sözdür. *hat*: Arapça bir isimdir. Çizgi, yazı, el yazısı, mektup, ferman gibi birçok manalardan başka genç kimsenin yanağında ve dost dudağında çıkan ince tüy manasına da gelmektedir. *pîrûze*: Farsça bir isimdir. Mavi renkli kıymetli bir taştır. Ayrıca bazen sıfat görevinde bu taşın renginde olan mavi, açık gök rengi anlamında da kullanılır. Kaynaklara göre; Pehleviceden Farsçaya geçen bu kelime Farsçada *pîrûzec* ve *pîrûze* olarak kullanılır. Bu kelimelerin muarrebî *fîrûzec* ve *fîrûzedir*. Bileşiminde bakır ve az miktarda demir bulunan maviye çalar yeşil renkli, saydam olmayan değerli bir taş ve adını bu taştan alan renktir (Tural, 2004, s. 499). Bu nedenle kaynaklarda bazen *pîrûze* bazen de *fîrûze* kelimeleri ile tabir edilir. Bununla birlikte bazen mavi, bazen de yeşil rengi yönüyle kullanılır. *hat-ı pîrûze*: Kelime manalarını tek tek incelediğimiz bu Farsça terkip iki anlamda yorumlanabilir. Birinci olarak rengi ve tazeliği yönüyle *yeşil ayva tüyünü*; ikinci olarak kıymetliliği münasebetiyle hayırlı bir kader yazısı gibi olan *değerli yazıyı* ifade eder. *bigi*: Türkçe *gibi* anlamına gelen bir edattır. Benzerlik bildirir; *benzer*, *benzeyen* anlamında kullanılır. *tâli'im*: *tâli'*, Arapça bir isimdir. *Tulû' eden*, *doğan* anlamında kullanılır. Ayrıca *talih*, *baht*, *kismet*, *kader* manasına da gelir. Bu kelimedeki geçen -im birinci tekil kişi iyelik ekidir. *pîrûzdu/ pîrûz-du*: Farsça bir sıfattır. Kutlu, hayırlı, uğurlu manasına gelir. Kelimedeki geçen -du eki, Türkçe *imek* fiilinin üçüncü tekil kişi iyelik ve görülen geçmiş zaman (-du) eki ile çekimlenmiş hâlidir. *Tâli'im pîrûzdu*: *bahtım hayırlıydı*, manasına gelmektedir.

Üçüncü Aşama: Dil Bilgisel Anlam (İkinci Beyit)

Beyitte toplam 14 kelime arasından '*ayş*, *la'l*, *hat*, *tâli'*' kelimeleri Arapça (4), *nev-rûz*, *gül*, *câm*, *pîrûze*, *pîrûz* kelimeleri Farsça (5), *ey*, *yüz*, *bu*, *gibi*, *imek* kelimeleri Türkçedir (5). Bununla beraber, toplam 9 ekin tamamı Türkçedir. Bu eklerden -la eki vasıta ekidir. Yapım eki olarak yalnızca -lû eki vardır. Diğerlerin tamamı (-u, -n, -da, -iñ, -ı-y, -im) çekim ekidir. Eklerin tamamının Türkçe olması beytin cümle yapısı bakımından Türkçe olmasını sağlamıştır.

Beyitteki kelimelere görevleri açısından baktığımızda isimlerin fazla olduğunu görürüz. 14 kelimenin 10 tanesi isimden oluşur. Bunlar; '*ayş*, *nev-rûz* (*birleşik isim*), *gül*, *yüz*, *la'l*, *câm*, *hat*, *pîrûze*, *tâli'*, *pîrûz* kelimeleridir. Kelimelerden 1'i işaret sıfatı (*bu*), 1'i ünlem (*ey*), 1'i edat (*gibi*), 1'i imek fiili (-i)dir. İşaret sıfatı, ünlem, edat ve ek-fiil Türkçe olması da beytin Türkçe yapıda kalmasına vesile olmuştur.

Beyitte bulunan '*ayş nev-rûzu, la'lüñ câmı, gül yüz* tamlamaları Türkçe yapıda oluşturulmuştur. Sadece *hat-ı pîrûze* Farsça isim tamlaması şeklinde kurulmuştur. Bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de yüklem isme getirilen imek fiili ile oluşturulmuş ve görülen geçmiş zaman eki *-(i)du* ile çekimlenmiştir. Cümle *pîrûzdu (hayırlıydı)* şeklinde tamamlanmıştır.

Beyitte bulunan iki mısra tek cümleden oluşmaktadır. Bu cümle kurallı yapıda olup olumlu bir cümle şeklinde kurulmuştur. Ayrıca basit yapı bir cümledir. Yüklemi (*hayırlıydı*) isim soylu sözcükten oluşur. Bu nedenle beyit isim cümlesine sahiptir. Ögelerinin sayısına baktığımızda cümlenin 6 ögeden oluştuğunu görmekteyiz.

'Ayş nev-rûzunda ey gül yüzlü la'lüñ câmıyla
zarf tümleci nidâ ifadesi zarf tümleci
Bu haţ-ı pîrûze gibi tâli'im pîrûzdu
zarf tümleci özne yüklem

Dördüncü Aşama: Düzyazı (Dil İçi Çeviri) (İkinci Beyit)

Beyit

'Ayş nev-rûzunda ey gül yüzlü la'lüñ câmıyla
Bu haţ-ı pîrûze gibi tâli'im pîrûzdu

Beytin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Ey gül yüzlü! 'Ayş nev-rûzunda tâli'im la'lüñ câmıyla bu haţ-ı pîrûze gibi pîrûzdu.]

Beytin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevrilişi)

[Ey gül yüzlü (*sevgili*)! 'Ayş (*eğlence*) nev-rûzunda tâli'im (*bahtım*) la'lün (*du-dağının*) câmıyla (*kadehiyle*) bu haţ-ı pîrûze gibi (*sevgilinin firûzeye benzeyen ayva tüyü gibi*) pîrûzdu (*hayırlıydı*).]

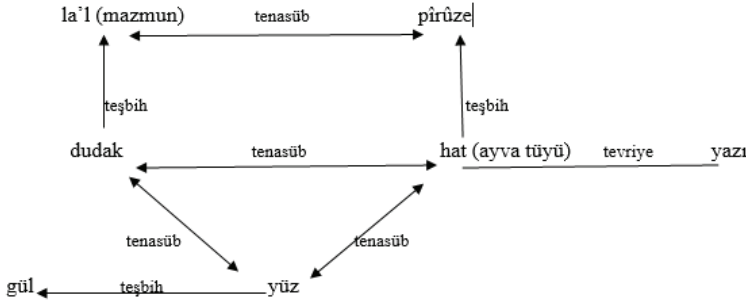
Beşinci Aşama: Şiirsel Anlam (Şerh ve Yorum) (İkinci Beyit)

Güzellik unsurlarının en başta geleni yüzdür. Zira o, adeta birçok güzellik unsurunun da bulunduğu bir meydan gibidir. Bu yönüyle aşığın üzerinde doğrudan etki uyandırır. Yüz, Divan şiirinde şekli ve kırmızılığı itibarıyla genellikle güle benzetilir. Ancak burada en esaslı olan renk benzerliğidir. Ayrıca gül çiçekler arasında en kıymetli olanıdır. Bu münasebetle şair "*ey gül yüzlü!*" diyerek yüzünü güle benzediği sevgilisine seslenmektedir.

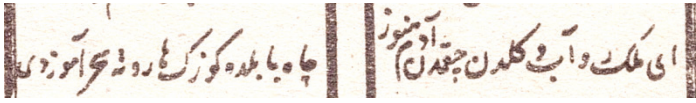
Şair, birinci beyitte, sevgilinin bir konuk olarak kendisine gelişiyle gündüzünün Nevruz Bayram'ı gibi olduğunu ifade etmişti. Bu beyitte de birinci beyitte yaşananların etkisi sürmektedir. Sevgili ile adeta bir halvet hâli yaşanmaktadır. Bu durum beyitte 'ayş nevruzu tamlamasıyla ifade edilmektedir. Zira onunla baş başa kalmak adeta Nevruz Bayramı'nın yaşattığı eğlence gibidir. Nevruz Bayramı'nda özellikle "Acem padişahları hazinelerindeki la'l, firuze, zümrüt, yakut gibi değerli cevherleri getirir, uygun nesnelere üzerlerine dökerlermiş. Özellikle firuzeyi sırça veya altın kadehlere koydurup o kadehlerden lâtif şerbetler, şaraplar içer, sabaha kadar ayştan ve sohbetten başka iş görmezlermiş" (Tural, 2004, s. 502). Şair, beyitte bu duruma gönderme yapmaktadır. Sevgili ile baş başa bulunulan ortam 'ayş nevruzudur. Burada bulunan sevgilinin, güzellik unsurları ise adeta padişahların hazinelerindeki o değerli madenler gibidir. Bu madenlerden la'l, onun dudağıdır. Dudak, kırmızılığı ve kıymetli oluşu sebebiyle la'le benzetilir. Bu sık kullanılan bir benzetmedir. Çoğu zaman dudak sözcüğünün yerini alır, doğrudan onu temsil eder. Beyitte la'lin kadehiyle tamlamasında dudağının kadehiyle ifade edilmek istenir. Buradan da anlaşıldığına göre tekrar bir benzetme yapılır. O, içi kırmızı şarapla dolu bir kadehe de benzer. Beyitten anlaşıldığına göre şair, kadehiyle sözcüğündeki vasıta eki (-le) ile bu şaraptan tattığını kastetmektedir.

Şair, bu kadehten tattıkça bahtının hayırlı olduğunu ifade eder. Bu durum pîrûzenin gökyüzü münasebeti düşünüldüğünde de bahtının açık olduğu anlamına gelir. Zira sevgiliden ayrı kalmak bahtsızlıktır. Kavuşmak ise bahtın açıklığı demektir. Şair, açık bahtlı oluşunu bir kader yazısı olarak ifade eder ve bunu *hat-ı pîrûze gibi* hayırlı, açık bir baht yazısı olarak tanımlar. Buradaki *hat* sözcüğü tevriyeli olarak iki manada kullanılır. Birinci olarak sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri anlatılır. Yüzdeki ayva tüyleri de değerli madenlerden firuzeye benzetilir. Ayva tüyleri tazeliği münasebetiyle yeşil renkle ilişkilendirilir. Rengi, yönüyle değerli madenlerden firuzeye benzetilir. Firuze taşının iki rengi vardır. Bunlardan biri gök mavisi, diğeri ise yeşil renkli olanıdır. Kaynaklara göre en değerli olanı da yeşil renkli olan firuzedir (Tural, 2004, s. 501). Ayrıca firuzenin kıymetli oluşu ve bu cevhere yüklenen kutsallık münasebetiyle de teşbih unsuru olarak kullanılmasını sağlar. Bu taş birçok toplum ve inanışta kutsal olarak kabul edilir (Tural, 2004, s. 503). "Nevruzda cevherlerin tümüne bakmayı mübarek kabul eden Acem hükümdarları en çok firuzeye bakmayı kutsal sayarlarmış. Ulular ve ahalide baharın ilk günü olan nevruzu firuzeye kutlar, o gün nazarlarını sırf bu taşa sarf ederlermiş" (Tural, 2004, s. 502). Şair de bu münasebetle ayva tüyünü firuzeye ilişkilendirir. Ayrıca Saadet Karaköse Nevruz üzerine yaptığı bir çalışmada Ahmed Paşa'nın aynı beyitle ilgili şu yorumu yapar: "Nevrûz, bahtın açıklığıyla izah edilirken, talihin parlaklığı da nevrûza teşbih edilir. Nevrûz kutlamalarındaki doyunluk baht açıklığıyla veya yaşanan bir mutluluk nevrûz benzetmesiyle ifade edilir" (Karaköse, 2008, s. 183).

Hat sözcüğünün ikinci olarak yazı manasına gönderme yapılır. O, bir kader yazısı gibidir. Firuze ile de ilişkisi göz önüne alındığında âşîğın açık ve kutsal olan baht yazısı, sevgilinin firuze gibi olan ayva tüyüyle ilişkilendirilir.

Birinci Aşama: Metin (Üçüncü Beyit)

Ey melek-rû âb ü gilden çıkımadan Âdem henüz
Çâh-ı Bâbilde gözün Hârûta sıhr-âmüzdu

İkinci Aşama: Sözlüksel Anlam (Üçüncü Beyit)

ey: Bu nidâ, Arapça, Farsça ve Türkçede kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözüdür. **melek-rû:** Arapça bir isimdir. Gözle görülüp elle tutulamayan, yiyip içmeyen, cinsiyet farkı bulunmayan, sadece Allah'a itâat etmek ve dâima hayra vasıta olmak üzere yaratılmış olan sayısız nuranî varlıklardan her biri. **-rû:** Rû, Farsça yüz manasında kullanılan bir isimdir. Ancak; sıfat grubu oluşturan ek olarak da kullanılır. Beyitte *Melek-rû; melek yüzlü*, manasına gelir. **âb:** Farsça isimdir. *Su* anlamına gelir. **ü:** Farsça ve anlamındaki bu bağlaç *u, vü* şekillerinde de kullanılır. **gil-den:** Farsça bir isimdir. *Balçık, çamur, kil* manasında kullanılır. Buradaki -den ayrılma hâl ekidir. **çık-madan:** Çıkmak, Türkçe bir fiildir. İçeriden dışarıya varmak, gitmektir. Kelimeye eklenen -madan, Türkçe zarf-fiil ekidir. **Âdem:** Arapça bir özel isimdir. İlk yaratılan insan ve peygamberdir. **henüz:** Farsça bir zarf olan bu kelime, edebi metinlerde birbiriyle yakın olmak üzere üç anlamıyla kullanılabilir. Bunlardan biri ve en yaygın olanı *şimdiye kadar, bu zamana dek, bu ana değin* şeklindedir. İkinci anlamı metinlerde *daha, yeni, hala*; üçüncü anlamı ise *ancak* karşılığı olarak yer alabilmektedir. **çâh:** Farsça bir isimdir. *Kuyu,*

çukur demektir. Bâbil: Arapça bir özel isimdir. Bağdat'ın aşağı tarafında bulunan ve büyücülüğünden dolayı, eski edebiyatta "çeh-i Bâbil" olarak yer alan ve birçok dillerin meydana gelmesi bakımından da masalda adı geçen "Bâbil Kulesi"nin bulunduğu, ilk çağdan kalma bir şehir. çâh-ı Bâbil-de: "Bâbil içinde bir derin kuyudur ki Hârût ve Mârût adlı melekler burada mahpusmuş. Bu kuyuya yaklaşanlara sihir öğretirlermiş" (Onay, 2007, s. 57). Kelimede geçen -de bulunma hâl ekidir. göz-ün: Türkçe bir isim, görme organıdır. Kelimeye eklenen -ün ikinci tekil kişi iyelik ekidir. Hârût-a: Arapça özel bir isimdir. Arkadaşı Mârût ile ün almış bir melek olup, büyü ve sihirle uğraştıklarından kıyamete kadar kalmak üzere Bâbil'de bir kuyuya hapsedilmişlerdir. Edebiyatta sihir yapan anlamında kullanılır. Buradaki -a, yönelme hâl ekidir. sihr-âmûz: *Büyü gibi tesirli olan, büyüleyici* anlamında kullanılır. Sihr; Arapça bir isimdir. *Büyü, gözbağcılık, büyücülük* anlamına gelir. -âmûz: Farsça sıfat yapan bir ektir. *Bilen, öğrenmiş, öğreten* manalarında kullanılır. i-du: Görülen geçmiş zamanda (-du) çekimlenmiş Türkçe *imek* fiilidir. Beyitte geçen *sihr-âmûzdu*: *sihir öğretendi* anlamında kullanılır.

Üçüncü Aşama: Dil Bilgisel Anlam (Üçüncü Beyit)

Beyitteki toplam 14 kelimenin 6'sı Arapça (*ey, melek, Âdem, Bâbil, Hârût, sihr*), 5'i Farsça (*âb, ü, henüz, gil, çâh*), 3'ü Türkçe (*çıkmaq, göz, imek*)dir. 6 tane Türkçe ek vardır. Bunlardan 5'i çekim ekidir. Bunlar ayrılma hâl eki (-den), bulunma hâl eki(-de), 2. tekil kişi iyelik eki (-ün), yönelme hâl eki (-a) ve görülen geçmiş zaman eki (-du)dir. 1'i de Türkçe zarf-fiil eki (-madan)dir. Bunların dışında 2 tane de Farsça ek vardır. Bunların 2'si de isimden sıfat yapan ektir (-rû, -âmûz).

Beyitteki kelimeler görevleri yönünden incelendiğinde isimlerin fazla olduğu görülür. Beyitte toplam 9 isim vardır. Bunlardan 3'ü Arapça özel isim (*Âdem, Bâbil, Hârût*)dir. Kelimelerin 1'i ünlem (*ey*), 1'i Farsça bağlaç (*ü*), 2'si Farsça sıfat grubu (*melek-rû, sihr-âmûz*), 1'i Türkçe *imek* fiilidir. Beyitte 1 Farsça atıf terkibi (*âb ü gil*), 1 Farsça izafet terkibi (*çâh-ı Bâbil*) vardır.

Bir nida sözüyle başlayan beyit, 14 kelimelik tek cümleden oluşur. Yapısı yönünden kurallı, olumlu, Türkçe zarf-fiil eki ile kurulmuş birleşik yapı bir cümledir. Yüklemi (*sihr-âmûzdu*) isim soylu sözcükten oluşur. Bu nedenle beyit isim cümlesine sahiptir. Öğelerinin sayısına baktığımızda 6 öğeden oluştuğunu görmekteyiz.

Ey melek-rû   âb ü gilden çıkmadan   Âdem henüz
nidâ ifadesi   zarf tümleci
Çâh-ı Bâbilde   gözün   Hârûta   sihr-âmûzdu
dolaylı tümleç   özne   dolaylı tümleç   yüklem

Dördüncü Aşama: Düzyazı (Dil İçi Çeviri) (Üçüncü Beyit)

Beyit

Ey melek-rû âb ü gilden çıkmadan Âdem henüz
Çâh-ı Bâbilde gözün Hârûta sihr-âmüzdu

Beytin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Ey melek-rû! Âdem henüz âb ü gilden çıkmadan gözün, Çâh-ı Bâbilde Hârûta sihr-âmüzdu.]

Beytin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevrilişi)

[Ey melek-rû (*melek yüzlü sevgili*)! Âdem henüz (*daha*) âb ü gilden (*su ve çamurdan*) çıkmadan (*yaratılmadan*), gözün Çâh-ı Bâbilde (*Babil kuyusunda*) Hârûta sihr-âmüzdu (*sihir öğretirdi*).]

Beşinci Aşama: Şiirsel Anlam (Şerh ve Yorum) (Üçüncü Beyit)

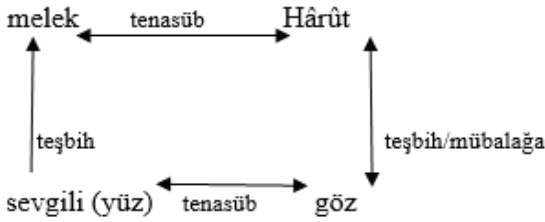
Şair, *Ey melek-rû (melek yüzlü)!* diyerek sevgilisine seslenir. Sevgilisinin yüzünü güzelliği itibarıyla meleğe benzeter. Zira sevgilinin güzellik unsurlarından en başta geleni yüzüdür. Ayrıca yüz; göz, çene çukuru, ayva tüyü, kaş, ben vb. birçok güzellik unsurunu da içinde barındırır. Şair, yüzün güzelliğinin derecesini melek ile kıyaslayarak anlatır. Şairin bu beyitte sevgiliye melek-rû diye seslenmesinin sebeplerinden biri de ikinci mısradaki geçen Hârût adlı melek ile tenasüb sanatı oluşturmasıdır.

Yüzün üzerinde bulunan, göz de Divan şiirinde sevgilinin en çok kullanılan güzellik unsurlarından biridir. Göz, önemli bir kavramdır. Zira yüz gibi göz de sevgiliye ait birçok özelliği (gamze, kirpik, kaş vb.) üzerinde taşıyıcı ve âşığı etkiler. Bu özellikleriyle de ilişkili olarak göz, büyü yapmakta en başta gelen unsurlardandır. O, daima sihir gücüne sahiptir. Âşıkları büyülemekte üstüne yoktur. Şair, beyitte sevgilinin gözünün bu özelliğini anlatmak için Hârût ile Mârût kıssasına telmihte bulunur. Hârut ve Marût, Divan şiirinde şairlerinin sıkça telmihte bulunduğu, üzerinde mazmunlar kurduğu konulardan biridir. Bu iki melek ile ilgili olan rivayet Kur'an'da da geçmektedir² (Kardaş, 2013, s. 31). Şairler genellikle sihir ve

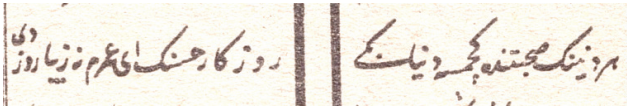
2 Söz konusu olan ayet şu şekildedir: "Tuttular Süleyman'ın mülküne dair şeytanların uydurup izledikleri şeylerin ardına düşüler. Oysa, Süleyman kâfir olmadı, ama o şeytanlar kâfir oldular; insanlara büyüçülük ve Babil'de Hârût, Mârût adında iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Hâlbuki o ikisi: 'Biz ancak bir imtihan için gönderildik, sakın sihir yapıp kâfir olma! demedikçe bir kimseye büyü öğretmezlerdi. İşte bunlardan karı-koca arasını ayıran şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah'ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek ve faydası olmayacak bir şey öğreniyorlardı. Andolsun ki, onu her kim satın alırsa, onun ahirette bir nasibi olmadığını da çok iyi biliyorlardı. Keşke kendilerini ne kötü şey karşılığında sattıklarını bilselerdi! (Bakara 2/102)." Bk. (Kardaş, 2013, s. 31).

büyü yapmaları yönüyle bu iki meleğe telmihte bulunmaktadırlar. Çünkü sihir ve büyü'nün kaynağı kabul edilmektedirler³ (Onay, 2007, s. 182). Ahmed Paşa⁴ da mübalağa sanatı yaparak sevgilinin gözünün büyüleyicilik özelliğiyle Hârût'a bile üstatlık yaptığını söyler. Hatta Hz. Âdem, henüz su ve çamurdan yaratılmadan önce Hârût'un yaşadığı Babil kuyusunda Hârût'a sihir öğretmiştir.

Şair beyitte, teşbih sanatını kullanarak sevgilisinin yüzünü güzelliği itibarıyla meleğe benzetir. Hârût ve Mârût konusuna telmihte bulunarak sevgilinin gözünün büyü yapmakta Hârût'a bile üstatlık yaptığını ifade ederken mübalağa sanatına da başvurur. Öyle ki bu durum henüz insanoğlu yaratılmadan önce yani Hz. Âdem, çamurdan yaratılmadan önce olmaktadır. Ayrıca *melek-rû ile Hârût* arasında tenasüb sanatı kurar.

Birinci Aşama: Metin (Dördüncü Beyit)

Her denîniñ şoĥbetinde geçmese dünyâ bigi
Rüzigâr-ı ĥüsnüñ ey 'ömrüm ne zibâ-rüzdu

3 Rivayete göre Allah bunlara dünyaya ibadet, adalet ve insâf etmelerini ve şirkten, zinadan, şaraptan, kan dökmekten sakınmalarını emreder. Bunlar da gündüzleri arzda adalet, geceleri semada ibadetle vakit geçirmeye başlarlar. Fars hükümdarlarından birinin kızı kocasıyla geçinemediğinden boşanma davası açar. Ve duruşma için kocasıyla birlikte Hârut ve Mârût'un huzuruna çıkarlar. Kadın çok güzel olduğundan bu iki melek kadına gönüllerini kapırlar. Kadın bu durumu kabul etmeyince ona sihir yaparlar. Bu yaptıklarının cezası olarak Bâbil'de bir kuyunun içinde ayaklarından bağlanarak asıldılar. Bk.(Onay, 2007, s. 182).

4 Ahmed Paşa'nın bu beytine benzer bir beyit de şöyledir:

Sihir ta lim eylemekde gamze-i câdü-yı dost

Çâh-ı Bâbilde eder Hârût-ı fettân ile bahs G.22/B.4, (Sihir talim etmekte olan dostun cadı gamzesi, Babil kuyusunda fitne ve fesada teşvik eden Hârût ile yarışır.) Bk.Tarlan, 1992, s. 129.

İkinci Aşama: Sözlüksel Anlam (Dördüncü Beyit)

her: Farsça bir sıfattır. Tekil isimlere tamlayan görevinde getirilerek birer birer olarak “-nın hepsi” anlamını veren sözdür. denî/denî-niñ: Arapça sıfattır. Kelime anlamı *alçak, rezil, soysuzdur*. Ancak beyitte isim olarak kullanılmıştır. Alçak kişiyi ifade etmektedir. Burada bulunan -niñ eki isme eklenen tamlayan ekidir. sohbet/sohbet-i-n-de: Arapça isimdir. İki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma, hasbihal, musâhabe anlamındadır. Kelimeye eklenen -i tamlanan, yani üçüncü tekil kişi iyelik eki, -n yardımcı ses, -de bulunma hâl ekidir. geçmek/geç-me-se: Türkçe bir fiildir. Bir yerden başka bir yere gitmektir. Kelimedeki -me Türkçe olumsuzluk eki, -se şart ekidir. dünyâ: Arapça bir isim olan bu kelime, *yeryüzü gezegeni, dünya, dünya hayatı, âlem* anlamlarında kullanılabilir. bigi: Türkçe *gibi* anlamına gelen bir edattır. Benzerlik bildirir; *benzer, benzeyen* anlamında kullanılır. rûzigâr: Farsça isimdir. Birinci anlamı; *zaman, devir*dir. İkinci anlamı; *dünyâ*, üçüncü anlamı ise *yeldir*. Beyitte *zaman, devir* anlamında kullanılmaktadır. hüsn/hüsn-ün: Arapça bir kelimedir. *Güzel, iyi* şeklinde kullanılınca sıfat, *güzellik, iyilik* şeklinde kullanılınca isim görevi yüklenir. Kelimeye eklenen -ün ikinci tekil kişi iyelik ekidir. rûzigâr-ı hüsnün/ rûzigâr-ı hüsn-ün: Bu ifade Farsça bir terkiptir. Bu terkip *güzelliğinin devri* olarak ifade edilebilir. ey: Bu nidâ Arapça, Farsça ve Türkçede kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözüdür. ömür/ömr-üm: Arapça bir isimdir. *Ömür, yaşama, yaşayış, hayat* anlamında kullanılır. Kelimeye eklenen -üm eki birinci tekil kişi iyelik ekidir. ne: Bu kelime Türkçe *Hangi şey?* anlamında bir kelimedir. Cümle içindeki kullanımına göre isim, sıfat ve zamir olabilir. Bazen de soru biçiminde şaşma bildiren ünlem olarak kullanılır. Beyitte bu manada kullanılmıştır. zîbâ: Farsça bir sıfattır. *Süslü, yakışıklı, güzel* anlamlarında kullanılabilir. rûz/rûz-du: Farsça bir isimdir. *Gün, gündüz* manasında kullanılır. Kelimede geçen -du eki, Türkçe *imek* fiilinin üçüncü tekil kişi iyelik ve görülen geçmiş zaman (-du) eki ile çekimlenmiş hâlidir.

Üçüncü Aşama: Dil Bilgisel Anlam (Dördüncü Beyit)

Beyitteki kelimeler ve diğer unsurlar kökenleri açısından incelendiğinde önceki beyittekilere benzer sonuçlar görünmektedir. Beyitte toplam 13 kelime bulunmaktadır. Bunların 6’sı Arapça (ey, denî, sohbet, dünyâ, hüsn, ‘ömr), 4’ü Farsça (her, rûzigâr, zîbâ, rûz) olup 3’ü Türkçedir (geç-, bigi, ne). Beyitte toplam 9 ek vardır. Bu eklerin tamamı Türkçedir. Denî sözcüğüne eklenen -niñ eki tamlayan ekidir. Sohbet kelimesine eklenen -i tamlanan, yani üçüncü tekil kişi iyelik eki, -n yardımcı ses, -de bulunma hâl ekidir. Geçmek fiiline eklenen -me Türkçe olumsuzluk eki, -se şart ekidir. Hüsn kelimesine eklenen -ün ikinci tekil kişi iyelik ekidir. ‘Ömr kelimesine eklenen -üm eki birinci tekil kişi iyelik ekidir. Rûz kelimesinde

geçen *-du* eki ise Türkçe *imek* fiilinin üçüncü tekil kişi iyelik ve görülen geçmiş zaman (*-du*) eki ile çekimlenmiş hâlidir. Bu eklerin tamamı çekim ekidir. Beyitte 1 adet Farsça izafet terkibi (*rûzigâr-ı hüsnüñ*), 1 adet nidâ grubu (*ey 'ömrüm!*) bulunmaktadır. Beyitte geçen kelimeler görevleri yönünden incelendiğinde 6'sının isim (sohbet, dünyâ, rûzigâr, hüsn, 'ömr, rûz), 3'ünün sıfat (her, zibâ, denî), 1'inin fiil (geç-), 1'inin edat (bigi), 2'sinin ünlem (*ey, ne*) olduğu görülür.

Beyit iki mısra, 13 kelimededen oluşan birleşik yapı bir şart cümlesidir. Yüklemine göre isim cümlesi, anlamına göre olumlu bir cümledir. Ögelerinin sıralanışına göre önceki beyitlerde olduğu gibi kurallı bir cümledir. Cümle dört öğeden oluşmaktadır.

Her denîniñ sohbetinde geçmese dünyâ bigi

zarf tümleci

Rûzigâr-ı hüsnüñ ey 'ömrüm ne zibâ-rûzdu

özne nidâ ifadesi yüklem

Dördüncü Aşama: Düzyazı (Dil İçi Çeviri) (Dördüncü Beyit)

Beyit

Her denîniñ sohbetinde geçmese dünyâ bigi

Rûzigâr-ı hüsnüñ ey 'ömrüm ne zibâ-rûzdu

Beytin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Ey 'ömrüm! Rûzigâr-ı hüsnün dünyâ bigi her denînin sohbetinde geçmese ne zibâ-rûzdu.]

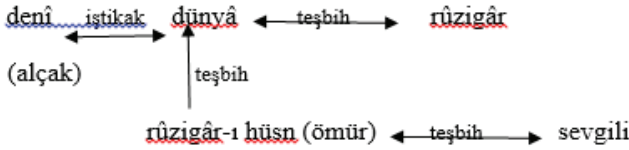
Beytin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevrilişi)

[Ey 'ömrüm! Rûzigâr-ı hüsnün (*güzelliğinin devri*) dünyâ (*dünya*) bigi (*gibi*) her denînin (*alçağın, soysuzun*) sohbetinde geçmese (*-ydi*) ne zibâ-rûzdu (*güzel bir gün gibi olurdu*).]

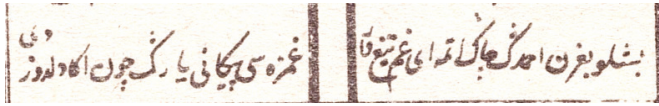
Beşinci Aşama: Şiirsel Anlam (Şerh ve Yorum) (Dördüncü Beyit)

Şair, ikinci mısradaki *ey ömrüm!* ifadesiyle o ana kadar geçen ömrüne seslenmektedir. Kapalı istiare yaparak ömrünü bir insan gibi düşünmektedir. Ancak beyitte yalnızca kendisine benzeyen ögeye yer vermiştir. Şair, bu seslenişle ömrünün nasıl geçtiğini değerlendirmek istemiştir. *Rûzigâr-ı hüsnün* sözüyle güzelliğinin devrini, zamanını ifade etmektedir. Bu ifadeyle ömrü bir sevgili gibi tasavvur etmektedir. Şair, tevriye sanatından yararlanarak *rûzigâr* kelimesinin zaman anlamının yanında, güzel olarak ifade edilen ömrünün bir yel gibi hızlıca geçtiğini de ifade eder. Zira insanın gençliğiyle birlikte gelen güzelliği geçicidir. Güzellik kav-

ramı da dünyaya aittir. Ömür bitince güzellik de son bulmaktadır. Şair, güzellik, yani gençlik dönemini bu yönüyle dünyaya benzetmektedir. Çünkü dünya, geçici bir âlemdir. Ayrıca dünya sözcüğü ile dünya hayatı da ifade edilmektedir. Dünya ve ona bağlı unsurlar, insanların maddi güzelliğine kapılıp sürekli zikrettiği bir olgudur. Burada şair iştikak sanatıyla dünya kelimesi ile aynı kökten gelen *denî* ifadesini de kullanarak dünya ile ilgili sohbetleri ağızdan düşürmeyen insanları alçak, soysuz olarak ifade getirmektedir. Zira dünya da alçaktır. Sürekli dünya ile ilgili kelimeler de bu kişilerin dilindedir. Sevgilinin güzelliği daima âşığın rakip olarak gördüğü alçakların dilindedir. Bu durum da âşığın razı olmadığı bir durumdur. Şair bir güzele benzettiği ömrüne bu yönüyle seslenmektedir. En güzel zamanlarının, dünyaya ait unsurların sürekli dillendirildiği gibi dünya ehli insanların sohbetinde konuşularak geçmeseydi çok güzel bir gün gibi geçeceğini söylemektedir. Şair burada dünyanın geçiciliği ve aldatıcılığına işaret eden sufi bir bakış açısı içindedir. Dünya hayatına ait güzelliklerin geçici olduğunu ve bunun da çok hızlı geçtiğini, onunla ilgili sohbetin ömrü çirkinleştirdiğini anlatır.

Birinci Aşama: Metin (Beşinci Beyit)

Başlu bağrın Aḥmed'in çāk etme ey ğam tiġ-vār
 Ğamzesi peykāni yārīñ çün añā dil-düzdu

İkinci Aşama: Sözlüksel Anlam (Beşinci Beyit)

başlu/ baş-lu: Türkçe bir kelimedir. İnsan vücudunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücudunun en ön kısmı, *kafa*, *ser* demektir. Ancak *bir şeyin toparlak ve çıkıntılı olan uç kısmı* manası da vardır. Beyitte bu manada kullanılmaktadır. Kelimedeki -lu eki isimden isim yapan yapım ekidir. Ayrıca baş kelimesinin *yara*, *çıban* anlamı da vardır. **bağrın/ bağr-ı-n:** Türkçe bir isimdir. *Göğüs* manasında kullanılır. Kelimeye eklenen -i üçüncü tekil kişi iyelik eki, -n belirtme hâl ekidir. **Aḥmed'in:** Arapça özel bir isim olan bu kelime şairin adıdır. Şairin ismine eklenen -in eki üçüncü tekil kişi iye-

lik ekidir. çâk: Farsça bir isimdir. *Yarık, yırtık, yırtmaç* manalarında kullanılabilir. etmek/et-me: Türkçe bir fiildir. Bir işi yapmak manasına gelir. Çâk etmek; *yarık açmak* şeklinde ifade edilebilir. Kelimeye eklenen -me olumsuzluk ekidir. ey: Bu nidâ Arapça, Farsça ve Türkçede kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözüdür. ğam: Arapça isimdir. *Keder, tasa, kaygı, dert* olarak tanımlanır. tîğ/ tîğ-vâr: Bu kelime *kılıç* anlamında kullanılan Farsça bir isimdir. Kelimeye eklenen -vâr eki Farsça bir benzetme edatıdır. *Gibi* manasına gelir. *tîğ-vâr*; *kılıç gibi* olarak ifade edilebilir. ğamze/ ğamze-s-i: Arapça bir isimdir. İlk olarak göz kırpmaya, gözle işaret etme manasına; ikinci olarak göz süzerek göz ucu ile bakma, göz kuyruğunda görülen gönül çekici hareket manasında kullanılır. Kelimeye eklenen -s yardımcı ses, -i ise üçüncü tekil kişi iyelik ekidir. peykân/peykân-ı: Farsça bir isimdir. Okun ucundaki sivri demir, temrendir. Divan şiirinde sevgilinin kirpiği olarak tahayyül edilir. Kelimedeki -ı üçüncü tekil kişi iyelik ekidir. yâr/ yâr-iñ: Farsça bir isimdir. *Sevgili, dost, dost, tanıdık, yardımcı* gibi farklı anlamlarda kullanılabilir. Ancak beyitte *sevgili* olarak ifade edilir. Bu kelimeye eklenen -iñ eki tamlayan ekidir. çün: Farsça bir edattır. *Gibi, mâdemki, çünkü, nasıl, nice, misilli, niçin* manalarında kullanılır. aña/a-ñ-a: Türkçe bir kelimedir. *Ona* anlamında kullanılır. Kelimedeki -ñ yardımcı ses, -a yönelme hâl ekidir. dil-dûz/dil-dûz-du: Bu kelime Farsça bir isimdir. *Gönül, yürek* anlamına gelir. Burada bulunan -dûz, Farsça bir sıfattır. *Dikici, diken* demektir. *dil-dûz*; Farsça birleşik bir sıfattır. Beyitte *gönül delen, kalbe batan* anlamına gelir. Kelimede geçen -du eki, Türkçe *imek* fiilinin üçüncü tekil kişi iyelik ve görülen geçmiş zaman (-du) eki ile çekimlenmiş hâlidir.

Üçüncü Aşama: Dil Bilgisel Anlam (Beşinci Beyit)

Beyitteki toplam 15 kelimenin 3'ü Arapça (*Ahmed, gam, gamze*), 6'sı Farsça (*çâk, tîğ-vâr, peykân, yâr, çün, dil-dûz*), 6'sı Türkçe (*baş, bagır, etmek, ey, aña, imek*) kelimedir. Toplam 12 ek (-lu, -ı, -ñ, -in, -me, -s, -i, -ı, -iñ, -ñ, -a, -du) vardır. Bu eklerin tamamı Türkçedir. Eklerin 1'i yapım eki (-lu) diğerleri çekim ekidir. Bunların dışında 2 adet Farsça ek vardır. Bunlardan biri edat anlamı (-vâr) veren, diğeri isme eklenip birleşik sıfat yapan ektir (-dûz).

Beyitteki 15 kelimenin 10'u isim (*baş, bagır, Ahmed, çâk, gam, tîğ-vâr, gamze, peykân, yâr, dil-dûz*), 2'si fiil (*etmek, imek*), 1'i zamir (*aña*), 1'i ünlem (*ey*), 1'i edattır (*çün*). Bu kelimeler yapıları bakımından incelendiğinde basit kelimelerin büyük orana sahip olduğu görülmektedir. Farsça birleşik bir kelime olan *tîğ-vâr* ve *dil-dûz* ile Türkçe kurallara göre türemiş bir kelime olan *başlu* kelimesi dışındaki bütün kelimeler basit yapıdır. Aynı zamanda beyitte 2'si tamlayan ile tamlananı yer değiştirmiş isim tamlaması (*bağrı Ahmed'iñ, gamzesi peykânı yarıñ*), 1'i fiil grubu/ deyim (*çâk etme*), 1'i sıfat grubu (*başlu bagrı*) olmak üzere 3 adet Türkçe kelime grubu bulunmaktadır.

Beyitte biri 4, diğeri 3 kelimelik basit yapıları iki temel cümle bulunmaktadır. Anlam bakımından birinci mısradaki cümle olumsuz, ikinci mısradaki cümle olumlu anlamdadır. Yüklemine göre birinci mısradaki cümle fiil cümlesi (*çâk etme*), ikinci cümle isim cümlesidir (*dil-düzdu*). Bu arada kuruluşuna göre birinci mısradaki cümle devrik, ikinci mısradaki cümle ise kurallı bir cümledir.

Başlu bağrın Ahmed'in çâk etme ey gam tîğ-vâr
belirtili nesne yüklem özne /nida ifadesi zarf tümleci
Ġamzesi peykânı yâriñ çün aña dil-düzdu
özne c.d. u dolaylı tümleç yüklem

Dördüncü Aşama: Düzyazı (Dil İçi Çeviri) (Beşinci Beyit)

Beyit

Başlu bağrın Aħmed'in çâk etme ey gam tîğ-vâr
Ġamzesi peykânı yâriñ çün aña dil-düzdu

Beytin özgün kelimelerle düzyazıya çevrilişi

[Ey gam! Tîğ-vâr Aħmed'in başlu bağrın çâk etme. Çün yâriñ Ġamzesi peykânı aña dil-düzdu.]

Beytin güncel kelimelerle düzyazıya çevrilişi (dil içi çevrilişi)

[Ey gam! Tîğ-vâr (*kılıç gibi*) Aħmed'in başlu bağrın (*okun ucundaki temrenlerin saplı olduğu yaralı bağırimi*) çâk etme (*yarma*). Çün (*çünkü*) yâriñ Ġamzesi (*kılıca benzeyen gamzesinin*) peykânı (*temreni*) aña (*ona*) dil-düzdu (*o bağıra batmıştı*).]

Beşinci Aşama: Şiirsel Anlam (Şerh ve Yorum) (Beşinci Beyit)

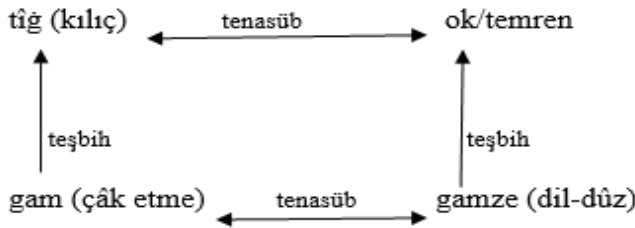
Divan şiirinde âşık daima gam, keder içindedir. Şairler, her daim bu hâlin yani gamın esiridir. Bu yönüyle gam, şiirlerde teşbih ve mecazlar yoluyla birçok unsurla ilişkilendirilir. Şair, beyitte gamı, bağırı yarmak veya yara açmak bakımından kılıca benzetir. Ayrıca teşhis sanatından faydalanarak gamı bir insan gibi düşünür ve ona *Ey gam!* diyerek seslenir.

Gamın faaliyet merkezi ise âşığın canı ve gönlüdür. Genellikle bu iki unsur gamdan harap bir hâldedir. Ahmed Paşa'ya göre de gamın sebebi vuslatın dışında kalan her şeydir.⁵ (Tolasa, 2001: 366) Bu yönüyle gamın sevgiliden kaynaklı birçok sebebi vardır. Bunlardan biri sevgilinin gamzesidir. "*Gamze, Ahmed Paşa Divanı'nda, üzerinde çok durulan, çok ehemmiyet verilen sevgiliye has bir hareket,*

5 *Visâl-i yârdır 'âlemde maksûd*

Kalanı gussa vü derd ü mihendir G.96/ B.6, Bk. Tarlan, 1992, s. 166.

bir manalı yan bakıştır." (Tolasa, 2001: 98) Beyitte yara açma (*çâk etme*), gönle batma (*dil-dûz*), temren kavramlarıyla birlikte kullanılarak bir ok olarak telakki edilir. Oka benzeyen gamzenin hedefi bağırdır. Normalde ok düşmana atılır. Hedefe daha isabetli ulaşması ve saplandığı yerden hemen çıkmaması için ucuna sivri demirden temren adı verilen bir bölüm yapılır. Ok düşmanın bağına saplanınca hemen geri çıkarılmaz. Zira ucundaki temren vücudu yırtar, yarayı derinleştirir ve kan kaybını daha da arttırır. Bu nedenle savaşlarda ilk müdahalede ok çıkarılmaz hatta ok kırılır, temren vücutta kalır. Şair beyitte *başlı bağır* ifadesiyle bu durum arasında benzerlik oluşturur. Onun bağı yaralıdır. Yani sevgilinin oka benzeyen gamzesinin ucundaki temrenler oraya saplanmış ve başları orada kalmıştır. Bağır böyle bir görünümde. Bu nedenle şair, birinci mısradaki bir insan gibi düşündüğü gama seslenerek ondan bir istekte bulunur. Başlı bağına yarık açmamasını ister. Çünkü sevgilinin oka benzeyen gamzesinin ucundaki temren zaten bağına batmış, o yarıkları açmıştır. Artık onun yarıklar açmasına gerek kalmamıştır.

Gazelin Genel Olarak Yapısal Bir Yaklaşımla Değerlendirilmesi

Yukarıda beyit beyit çözümlenen gazele bir bütün olarak bakıldığında şu tespitlerle karşılaşılımıştır. Şiirin nazım şekli gazel, nazım birimi beyittir. Nazım ölçüsü fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'lün, kafiye örgüsü aa/ba/ca/da/ea şeklindedir. Beytin kafiyesinde bulunan -üz zengin kafiye, -du rediftir.

Gazelde 69 kelime bulunmaktadır. Bunların 22'si Türkçe, 25'i Farsça ve 22'si Arapçadır. Kelimelerin sayıları yönünden bakıldığında Farsçanın gazele hâkim olduğu görülür. Kelimelerin 44'ü isim, 8'i sıfat, 5'i ünlem, 3'ü edat, 2'si bağlaç, 6'sı fiil ve 1'i zamirdir. Gazeldeki fiillerden 3 tanesi *imek* fiilidir. Bununla birlikte gazelede 45 ek vardır. Bunların 41'i Türkçe, 4'ü Farsçadır. Bu durumda da ek yönünden Türkçenin gazele hâkim olduğu görülür. Gazeldeki toplam 7 tamlamanın 5'i Farsça, 2'si Türkçedir. Buradan da gazelin genelinde Farsça tamlamaların ağırlıkta olduğu söylenebilir. Ayrıca 2 tane Türkçe, 2 tane de Farsça sıfat grubu

bulunmaktadır. Bu durum da sıfat grubunda Farsça ve Türkçenin etkisinin eşit olduğunu göstermektedir.

Gazelin tamamındaki cümleler yapıları bakımından incelendiğinde 4 birleşik, 3 basit cümle ortaya çıkar. Anlamına göre 6 olumlu, 1 olumsuz cümle; yüklemine göre 6 isim, 1 fiil cümlesi ve kuruluşuna göre de 6 kurallı, 1 devrik cümle bulunmaktadır. Cümledeki öğelerin dizilişine bakıldığında 8 özne, 8 yüklem, 8 zarf tümleci, 3 dolaylı tümleş, 4 nida ifadesi ve 1 belirtili nesne görülmektedir. Ayrıca gazelin genelinde tespit edilebildiği kadarıyla 32 edebî sanat dikkati çekmektedir. Bunlardan 13'ü teşbih, 13'ü tenasüb, 2'si tezat, 1'i telmih, 1'i iştikak, 1'i mübalağa ve 1'i tevriye sanatıdır. Sanatlarda teşbih ve tenasüb sanatı aynı oranda etkili olmuştur. Bu tespitlerin istatistiksel bilgileri tablolarla da şu şekilde gösterilmiştir:

Tablo 1: Gazeldeki beyitlerin “kelime ve ekler” bakımından karşılaştırılması

Kelime ve ek	Sayılarına göre kelime ve ekler	Kökenlerine göre kelimeler	Görevlerine göre kelimeler	Kökenlerine göre ekler
1. Beyit	kelime (13) ek (5)	Türkçe (5) Farsça (5) Arapça (3)	isim (9), bağlaç (1), sıfat (2), fiil (1)	Türkçe (5)
2. Beyit	kelime (14) ek (9)	Türkçe (5) Farsça (5) Arapça (4)	isim (10), sıfat (1), ünlem (1), edat (1), fiil (1)	Türkçe (9)
3. Beyit	kelime (14) ek (8)	Türkçe (3) Farsça (5) Arapça (6)	isim (9), bağlaç (1),sıfat (2), ünlem (1), fiil (1),	Türkçe (6) Farsça (2)
4. Beyit	kelime (13) ek (9)	Türkçe (3) Farsça (4) Arapça (6)	isim (6), sıfat (3), fiil (1), edat (1), ünlem (2)	Türkçe (9)
5. Beyit	kelime (15) ek (14)	Türkçe (6) Farsça (6) Arapça (3)	isim (10), fiil (2), zamir (1), edat (1), ünlem (1)	Türkçe (12) Farsça (2)
Toplam	kelime (69) ek (45)	Türkçe (22) Farsça (25) Arapça (22)	isim (44), bağlaç (2), fiil (6), sıfat (8), edat (3), ünlem (5), zamir (1)	Türkçe (41) Farsça (4)

Tablo 2(g): Gazeldeki beyitlerin “kelime grupları” bakımından karşılaştırılması

Kelime grupları	İsim tamlaması	sıfat grubu	deyim grubu
1. Beyit	Farsça (2)	Türkçe (1)	-
2. Beyit	Farsça (1)	-	-
3. Beyit	Farsça (1)	Farsça (2)	-
4. Beyit	Farsça (1)	-	-
5. Beyit	Türkçe (2)	Türkçe (1)	Türkçe (1)
Toplam	Türkçe (2) Farsça (5)	Türkçe(2) Farsça (2)	Türkçe (1)

Tablo 2: Gazeldeki beyitlerdeki “cümlelerin öğelerinin sıralanışı” bakımından karşılaştırılması

1. Beyit	zarf tümleci + özne + yüklem zarf tümleci +özne +yüklem + özne + yüklem
2. Beyit	zarf tümleci+ nidâ ifadesi + zarf tümleci zarf tümleci + özne + yüklem
3. Beyit	(nidâ ifadesi)+ zarf tümleci dolaylı tümleş + özne + dolaylı tümleş+ yüklem
4. Beyit	zarf tümleci özne + nidâ ifadesi + yüklem
5. Beyit	belirtili nesne + yüklem + özne /nida ifadesi +zarf tümleci özne + c.d.u (cümle dışı unsur)+ dolaylı tümleş + yüklem
Toplam	Özne (8), zarf tümleci (8), dolaylı tümleş (3), nidâ ifadesi (4), belirtili nesne (1), cümle dışı unsur (1), yüklem (8)

Tablo 3: Gazeldeki beyitlerin “cümleleri” bakımından karşılaştırılması

Cümle	yapısına göre	anlamına göre	yüklemine göre	kuruluşuna göre
1. Beyit	2 birleşik	2 isim	2 olumlu	2 kurallı
2. beyit	1 basit	1 isim	1 olumlu	1 kurallı
3. beyit	1 birleşik	1 isim	1 olumlu	1 kurallı
4. beyit	1 birleşik	1 isim	1 olumlu	1 kurallı
5. beyit	2 basit	1 fiil 1 isim	1 olumlu 1 olumsuz	1 kurallı 1 devrik
Toplam	4 birleşik 3 basit	6 isim 1 fiil	6 olumlu 1 olumsuz	6 kurallı 1 devrik

Tablo 4: Gazeldeki beyitlerin “edebî sanatlar” bakımından karşılaştırılması

Sanatlar	Beyitlerde dikkat çeken edebî sanatlar
1. beyit	Teşbih (3), tenasüb (3), tezat (2)
2. beyit	Teşbih (3), tenasüb (4), tevriye (1)
3. beyit	Teşbih (2), tenasüb (2), telmih (1), mübalağa (1)
4. beyit	Teşbih (3), iştikak (1)
5. beyit	Teşbih (2), tenasüb (2)
Toplam	teşbih (13), tenasüb (13), tezat (2), telmih (1), mübalağa (1), tevriye (1), iştikak (1)

Sonuç

Günümüzde gelinen nokta açısından baktığımızda divan şiirini tüm yönleriyle anlamak için tahlil, inceleme, çözümlene vb. yöntemlerle yapılan çalışmaların artması gerekli görülmektedir. Bu yöntemler zaman içinde farklılık gösterse de amaç temelde orijinal yapıyı bozmadan divan şiirinin edebî, sanatsal, kültürel, dilsel, görsel zenginliğini ortaya koyup bu zenginliği daha somut ve anlaşılır kılmaktır. Bu doğrultuda ister klasik ister modern yöntem olsun bunların bir arada kullanılması metnin eksik kalan yönlerinin tamamlanmasını sağlamaktadır.

Bu çalışmada inceleme yöntemlerinden klasik yöntemle beraber yapısalcı yöntemin de gerekliliğini ifade etmek amacıyla Ahmed Paşa'nın bir gazeli üzerinde hem klasik yaklaşımın şerh yönteminden hem de yapısalcı yaklaşımın özelliklerinden faydalanılarak bir çözümlene denemesi yapılmıştır. Bu doğrultuda gazelin anlam, biçim, ölçü, uyak, sanat, kelime, ek, tamlama, dil, cümle yapısı ve dizilişi gibi yönleri tespit edilmiş, beyitler arasında istatistiksel bir karşılaştırma yapılmıştır.

Kaynakça

- BAYRAM, Yavuz (2008), "Divan Şiiri Metinlerinin Ontolojik Tahlili Üzerine", Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Anısına Uluslararası Divan Edebiyatı Sempozyumu, 27-28 Mayıs, Beykoz Belediyesi Yay., İstanbul, ss.167-182.
- BAYRAM, Yavuz (2016), "Şerhten Çözümlemeye Tahlilden İncelemeye Gazel", Gazelden Gazele Dünün Şiirine Bugünden Bakışlar (Ed. Hatice Aynur vd.), Klasik Yayınları, İstanbul, ss.288-330.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2012), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara.
- DİLÇİN, Cem (1991), "Fuzulî'nin Bir Gazelin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", Türkoloji Dergisi, C.9, Ankara, ss. 43-98.
- İPEK, Abdulmuttalib (2012), "Klasik Türk Şiiri Metin Çözümlerinde Geleneksel/Çağdaş Yöntem İkilemi ve Tenkid İhtiyacı", Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri, Adana, ss. 130-136.
- KARAKÖSE, Saadet (2008), Eski Türk Edebiyatında Nevrûz ve Nevrûzla İlgili Unsurlara Genel Bir Bakış, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi. S.23. ss. 171-187.
- KARDAŞ, Sedat (2013), "Divan Şiirinde Sihir ve Büyünün Kaynağı: Hârût ve Mârût", A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Taed), S.50, Erzurum.
- KONTANTAMER, Tunca (1994), Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi, İLSAM Tarafından 17-18 Ocak 1992 tarihlerinde düzenlenen I. Eski Türk Edebiyatı Kollojyumu'nda Sunulmuştur, S. 8, İzmir.
- KUT, Günay (1989), "Ahmed Paşa", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.2, İstanbul. islamansiklopedisi.org.tr, (Erişim tarihi: 20.03.2022)
- LEVEND, Ağah Sırrı (2015), Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar, Dergâh Yay., İstanbul.
- MENGI, Mine (1997), "Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine", Dergâh, S.8, <http://turkoloji.cu.edu.tr>, (Erişim tarihi: 15.03.2022)
- MERMER, Ahmed vd., (2008), Eski Türk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yay., Ankara.
- Şemsettin Sâmî, (2015), Kamus-ı Türkî Haz: Raşit Gündoğan, Ebul Faruk Önal, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul.
- Şemsettin Sâmî, Kâmûs-i Türkî, <http://www.kamusiturki.com>, (Erişim tarihi: 15.04. 2022)
- PALA, İskender (2004), Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yay., İstanbul.
- Tarama Sözlüğü, (2009), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- Tarama Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, <http://sozluk.gov.tr>, (Erişim tarihi: 10.02.2022)
- TARLAN, Ali Nihad (1992), Ahmet Paşa Divanı, Akçağ Yay., Ankara.
- TARLAN, Ali Nihad (2017), Edebiyat Meseleleri, Akçağ Yay., Ankara.
- TOLASA, Harun (2001), Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası, Akçağ Yay., Ankara.
- TURAL, Sadık (2004), Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., C. IV., Ankara.

